Viața Românească

ww.viataromaneasca.eu

cronica limbii

ANDREI IONESCU

IZVOARELE ADÂNCI ALE LIMBII ROMÂNE DUPĂ MIHAI VINEREANU

Articol publicat în ediția 8/2020

Pentru cine a auzit doar pomenindu-i-se numele, fără să ştie prea multe despre acest mare lingvist care trăieşte în Statele Unite ale Americii, trebuie să spunem că nu este un simplu amator, nici un autodidact (o spun cu toată preţuirea cuvenită tuturor iubitorilor împătimiţi ai limbii române), ci este un cercetător profesionist care posedă o solidă informaţie filologică şi istorică, dobândită în Universităţi româneşti, confirmată în Germania şi apoi dincolo de ocean, unde a devenit curând profesor la Universităţi de prestigiu.

În recenzia de faţă ne vom ocupa de volumul *Originea traco-dacă a limbii române*, apărut în 2002 la Editura Pontos din Chişinău, în redacţia autorului.

Conceput monografic, volumul ne oferă o viziune globală asupra limbii române, întemeiată pe sondarea izvoarelor celor mai îndepărtate, întorcându-se în timp la rădăcinile pre-indo-europene în care s-a aventurat la fel de temerar cu o generaţie în urmă Pokorny, un alt mare indoeuropenist, autorul câtorva dicţionare fundamentale în domeniu şi unul dintre maeştrii lui Vinereanu.

Din capul locului, trebuie să spunem că, deşi păşeşte pe urmele azi legendarului Pokorny, Mihai Vinereanu nu este un simplu epigon al acestuia, ci tratează chestiunile pe cont propriu, având pregătirea şi siguranţa necesare pentru a duce la capăt o întreprindere atât de dificilă, de amplă şi de complexă.

În prefaţa la volumul său publicat la Chişinău, profesorii Ion Dron şi Dragoş Vicol nu ezită să-l numească pe Vinereanu magistru şi să-l înscrie pe linia istorică Hasdeu-Vulcănescu-Noica a cercetărilor profund înnoitoare şi multidisciplinare, cu accente speciale pe lingvistică şi istorie. Şi, implicit, cu bătaie filozofică.

Într-o cercetare cu obiective atât de vaste cum este cea de faţă sunt implicaţi, în mod necesar, toţi savanţii notorii care au ilustrat domeniile pe care Vinereanu însuşi le reexaminează. O face cu stima cuvenită înaintaşilor, dar şi cu libertatea de mişcare la care îl îndreptăţeşte calitatea sa de specialist veritabil, neintimidat de statura iluştrilor predecesori cu care intră în dialog, permiţându-şi să fie în acelaşi timp respectuos şi cutezător, fără a fetişiza rezultatele fatal perisabile ale scrierilor acestora (în ordine cronologică): Brâncuşi, Dron, Georgiev, Densuşianu, Hasdeu, Meyer-Lübke, Pârvan, Poghirc, Pokorny, Russu, Tiktin, Tomaschek, Vasmer, Vraciu şi mulţi alţii.

Ion Dron, prezent pe lista de mai sus, profesor la Universitatea Liberă Internaţională din Moldova, remarcă în amintita prefaţă, cu îndreptăţită mândrie, că această carte, conform dorinţei autorului, a apărut la Chişinău ca „o chezăşie a vredniciei acestor pământuri văduvite de adevăr istoric, inclusiv ştiinţific, lingvistic”. Ceea ce face ca volumul *Originea traco-dacă a limbii române*, „pe lângă substanţa savant şi minuţios documentată, din toate punctele de vedere ale modelelor teoretico-aplicative ale ştiinţei lingvistice *pan-europene* (s. ns.), să conţină şi o puternică şi necesară încărcătură civică, putând fi considerat şi „o pledoarie a autohtonismului dacic” (s. autorilor prefeţei). În consecinţă, aceştia nu pregetă să afirme că „nimeni n-a investigat atât de profund şi temeinic straturile obscure şi fondul ascuns al izvoarelor limbii române actuale ca Mihai Vinereanu”.

„Fondul ascuns” este, cum am mai spus, stratul pre-indo-european. Constatarea la care a ajuns după decenii de cercetare asiduă Mihai Vinereanu este că limba daco-geţilor este înrudită strâns cu limba osco-umbrilor şi cu limba celţilor continentali şi că traco-ilira se află într-o poziţie centrală, împărtăşind mai multe caracteristici de bază cu o serie de limbi din aşa-numitul grup *centum*, dar şi anumite caracteristici din grupul *satem*.

Aşa stând lucrurile, teoriile dominante cu privire la limba română, latinitatea şi influenţa considerată hotărâtoare a slavonei, îşi pierd valabilitatea. În spiritul adevărului indo-european,

Vinereanu nu putea să nu le combată, având de partea lui argumente riguros ştiinţifice. Spre exemplu, cât priveşte latinitatea, constată că substantivele *apă* şi *bou*, precum şi conjuncţia *şi* coboară direct din traco-dacă, însă filiaţia cuvintelor amintite este dacică, fiindcă limba dacilor n-a pierit, ci s-a perpetuat din faza indo-europeană şi până astăzi. Aşadar, după Vinereanu, a avut loc în realitate cel mult o sinteză între dacică şi latină, nicidecum o dispariţie a limbii autohtonilor covârşiţi de latinitate.

Până acum am semnalat doar câteva aspecte ale acestei noi viziuni asupra izvoarelor limbii române pe care ne-o propune Mihai Vinereanu. În continuare, spre a înţelege amploarea şi implicaţiile acestei „pledoarii pentru adevărata etnogeneză a limbii române", cum o numesc prefaţatorii lucrării, să-i dăm cuvântul autorului însuşi, care îşi susţine succint argumentele lingvistice şi istorice în capitolul I al cărţii sale.

Sub aspect lingvistic, Mihai Vinereanu consideră că romanizarea dacilor este o prejudecată, sprijinită, ce-i drept, pe asemănarea dintre română şi latină, care se datorează însă în realitate fondului comun italo-celto-iliro-tracic. Pornind de la premisa falsă că româna se trage din latina vulgară vorbită în Balcani, dicţionarele etimologice româneşti trec în mod abuziv o mulţime de cuvinte româneşti în categoria cuvintelor cu origine probabil latină (deoarece vocabulele atribuite latinei vulgare sunt nesigure, nefiind atestate), iar altele, la fel de numeroase, sunt atribuite, tot abuziv, influenţei slave. Rămân totuşi scandalos de multe cuvinte cu origine aşa-zis obscură, pentru că nu li s-au găsit corespondenţe nici în latină, nici în slavă. În acord cu noua sa viziune, autorul nu poate fi decât sever, în spiritul adevărului, cu predecesorii, pe care-i socoteşte tributari unei viziuni înguste când atribuie eronat limbii române o ascendenţă latină şi o influenţa slavă exagerată, lipsite amândouă de argumente istorice şi lingvistice. Obscuritatea originii numeroaselor cuvinte misterioase poate fi risipită însă în lumina unei perspective mai largi, indo-europene. „Din fericire – scrie Mihai Vinereanu – cuvintele cu origine obscură din limba română au corespondenţe în multe limbi indo-europene, dar, din păcate, lingviştii de la noi nu au reuşit să iasă din cercul vicios latino-slav."

La acest cerc vicios latino-slav s-ar putea adăuga şi alte îngustimi şi neîndepliniri ale lingvisticii tradiţionale (şi autorul chiar o face, încercând calm să le găsească explicaţia, fără a-i învinui pe înaintaşi şi fără a polemiza propriu-zis cu ei, ci situând cu nobleţe discuţia exclusiv în planul prezentării argumentelor ştiinţifice care vorbesc de la sine.

Din zecile de exemple pe care ni le oferă să ne oprim la unul singur, caracteristic pentru modul său de procedare: „Numele localităţii Germizara este menţionat în operele mai multor autori antici. Interesant este faptul că la unii scriitori apare forma Zermizara. Are loc deci o evoluţie de la g la z (sau j). Este foarte posibil să se fi pronunţat Jermizara, nu Zermizara, dar, deoarece nici greaca şi nici latina nu aveau sunetul j, l-au pronunţat cu z.

Ca să ne apropriem şi mai mult de limba română contemporană trebuie arătat că I E **gŭer-mo* (fierbinte) a dat în română *jar.* PIE **gŭer-mo*>proto/traco/dac.*germu*>traco/dac. *giarmu*>strărom. **jarm*>rom. *jar*.

Rom. *jar* are un corespondent în albaneză žar (dial. žarm) a cărui pronunţie este identică cu cea din română. Forma dialectală albaneză žarm, precum şi toponimul traco-dac Germizara indică foarte clar proveniența acestor cuvinte din albaneză şi respectiv română direct din fondul vechi proto-indo-european prin fondul traco-iliric, fără să fie vorba de împrumuturi, cum greşit au opinat generaţii de lingvişti”.

Cu alt prilej, Vinereanu nu uită să-l pomenească pe Hasdeu, care şi-a dat seama cel dintâi că aşa-zisele împrumuturi din albaneză în română provin în realitate în ambele limbi dintr-un fond vechi daco-iliric. Dovadă că autorul nostru, silit de adevăr să-şi contrazică de cele mai multe ori înaintaşii, îi şi omagiază uneori, când este cazul, dovedind că ştie să plătească datoriile faţă de ei.

Mihai Vinereanu întruchipează la modul superlativ tipul de cercetător exigent şi riguros, care îşi fundamentează aserţiunile pe o temelie de soliditate pe care am putea-o numi geologică, pornind de la stratul cel mai profund al limbii, cel pre-indo-european, mai precis de la o serie de radicali pre-indo-europeni, spre deosebire de cercetătorii cu un orizont mai îngust, care pot lumina, incontestabil, unele aspecte mărunte sau parţiale sau periferice, prin intuiţii fugare, meritorii desigur, cum recunoaşte şi Vinereanu, dar insuficiente dacă vrem să stabilim o tipologie cuprinzătoare, valabilă pentru întregul areal indo-european.

Totodată, este un cercetător lucid, perfect conştient de implicaţiile demersului său şi capabil să explice aceste implicaţii, drept pentru care socotesc potrivit să-i dăm în continuare cuvântul, reproducând un lung pasaj lămuritor asupra conţinutului cărţii sale:

„Scopul acestei lucrări este de a merge mult mai departe faţă de unele încercări timide [se referă la studiile de tracologie ale lui Reichenkron şi I. I. Russu, n. ns. A. I.] folosind un volum de date mult mai bogat şi un set de principii noi, mult mai coerent, despre structura fonologică a limbii traco-dace. Aceste procedee noi mi-au dat posibilitatea să arunc o lumină nouă asupra limbii române, precum şi asupra legăturii fonologice strânse între traco-dacă şi română. Amprenta fonologică şi lexicală a limbii traco-dace transpare asupra întregii limbi române, inclusiv asupra aşa-zisului segment latin, încât multe cuvinte de care nu se mai îndoieşte nimeni de originea lor latină să se dovedească de fapt că sunt traco-dace. Un fenomen similar bazat pe acelaşi procedeu a avut loc şi în ce priveşte segmentul aşa-zis slav al limbii române. Până în prezent, atât proto-slava cât şi traco-daca au fost considerate limbi *satem* şi, prin urmare, diferenţele dintre aceste limbi erau dificil de delimitat. Însă există multe particularităţi fonologice traco-dace care o disting net de limbile *satem*. De altfel, nimeni nu a făcut efortul de a vedea ce separă limba traco-dacă de proto-slavă şi în ultima instanţă de restul limbilor *satem*."

Şi ceva mai departe, cu aceeaşi conştiinţă că face operă de pionierat: „Dispariţia dacilor din istorie este o ipoteză nedemonstrată, dar cu toate acestea considerată un fapt bine stabilit. […] Cred că a venit timpul ca acestei absurdităţi să i se pună capăt, mai ales că acum avem argumentele necesare să o combatem, deoarece această teorie nu poate rezista argumentelor bazate pe date. Nimeni nu a explicat cum cel mai numeros popor din lume după indieni, fără îndoială cel mai numeros din Europa, întins pe un teritoriu vast, a dispărut fără urme din istorie. Este demn de menţionat că românii şi în ziua de azi sunt răspândiţi pe un teritoriu foarte întins, chiar dacă în multe locuri nu mai sunt majoritari, iar acum 800-1000 de ani (cf. N. Drăganu, 1933) erau mult mai bine reprezentaţi unde azi s-au împuţinat sau au dispărut chiar. […] Cu mult mai interesant devine totul atunci când constatăm că prezenţa românilor în aceste locuri este atestată cu mult timp înainte de întemeierea statelor feudale româneşti, prezenţa lor depăşind cu mult în acele timpuri graniţele acestor state româneşti şi chiar ale oricărui stat românesc vechi sau nou."

În sfârşit, rezumând intenţiile expuse mai înainte: „Lucrarea îşi propune tocmai să arate neverosimilitatea ipotezelor privitoare la originea poporului şi a limbii române."

Recenzia de faţă nu poate intra, bineînţeles, în amplele şi riguroasele demonstraţii ale tezelor pe care le desfăşoară Mihai Vinereanu în cele aproape două sute de pagini ale cărţii. Semnalând-o aici, nu ne-am propus decât să trezim interesul publicului larg, dar şi cititorilor avizaţi, asupra unei lucrări excepţionale, de mare valoare ştiinţifică şi totodată de importanţă primordială pentru cunoaşterea vieţii româneşti de ieri (un „ieri” care începe la Cucuteni şi Hamangia) şi de astăzi, când sărbătorim centenarul Trianonului.

28 august 2020 Viața Românească cronica limbii

Copyright © Uniunea Scriitorilor din Romania 2008-2020. Toate drepturile rezervate.
Webdesign: Vizual Graficante. Webmaster: Nicu Ilie Propulsat cu mândrie de WordPress